

УДК 330.341.1(477)

ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**Ватченко О.Б., к.е.н.****Ватченко Б.С., к.е.н.****Лежньова А.В.***Дніпропетровська державна фінансова академія*

У статті розглянуто основні проблеми розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу України в умовах глобалізаційних перетворень. Досліджено, що незважаючи на затверджений на державному рівні напрямок на модернізацію економіки, кількість інноваційно-активних суб'єктів господарювання в Україні лишається надто низькою, а промислові підприємства неспроможні в повній мірі використовувати результати інтелектуальної діяльності. Це підтверджується даними, що надаються виданням «Wall Street Journal» та фондом «Heritage», які свідчать про низький рівень інвестиційної привабливості економіки України. На основі аналізу глобального індексу інновацій визначено, що за досить високого рівня наявних ресурсів та умов для проведення інновацій в Україні, рівень успіху у досягненні науково практичних результатів здійснення інновацій лишається на критично низькому рівні. Розглянуто основні проблеми інвестиційного потенціалу України у розрізі найбільш чутливої до інновацій промислової галузі. Висвітлено недостатню ефективність використання країною знань в цілях її розвитку, а також не здатність країни створювати, приймати і поширювати інновації.

Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, інвестиції, потенціал, інноваційна активність, індекс інновацій, фінансування, промисловість

UDC 330.341.1(477)

THE PROBLEMS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT IN UKRAINE**Vatchenko O.B., PhD in Economics****Vatchenko B.S., PhD in Economics****Lezhnova A.V.***Dnipropetrovsk State Academy of Finance*

The present article deals with the basic problems of innovation and investment potential of Ukraine in the conditions of globalization transformations. Although the government has adopted a policy of economic modernization the number of active innovative business entities remains too small in Ukraine. Also industrial enterprises are unable to use the results of intellectual activity in full. Besides the data of the Wall Street Journal and the Heritage fund indicate a low level of Ukrainian economy's investment attractiveness. Based on the analysis of global innovation index was determined that there is a high level of resources and the conditions for innovation in

Ukraine, but the success rate in achieving scientific and practical results of innovation remains critically low. The main problem of Ukraine's investment potential was investigated in the context of the most sensitive to innovation industrial sector. It was found that the knowledge is used not effectively for development and the business entities are not able to create, receive and impart innovation.

Keywords: innovation, innovative development, investment potential, innovative activity, innovation index, financing, industry

Актуальність проблеми. В умовах глобалізації міжнародна інтеграція та кооперація країн спрямовані на отримання нових наукових результатів, розповсюдження технологій як в матеріальній так нематеріальній формах, створення світової науково-інноваційної інфраструктури, здійснення інновацій. За наявних умов господарювання саме останні є чинником, який здатний вивести країну з кризових ситуацій та забезпечити її фінансову стійкість та конкурентоспроможність. Здатність країни до інновацій відображає її інноваційний потенціал, основу якого становлять наступні можливості: виробничі, науково-технічні, організаційні, фінансові, маркетингові, культурно-освітні.

Україна у періоді трансформаційних перетворень має економічну систему з високим рівнем невизначеності і ризикованості. Її економіка значно відстає від інтеграційних процесів, що відбуваються у світовій економіці. Саме здатність до швидкого сприйняття інновацій та ефективного управління власним інноваційним потенціалом може стати основою ефективного функціонування як національної економічної системи, так і її регіонів. Тому, актуальності набуває проблема інноваційного розвитку держави (регіонів, підприємств) для зміцнення її інноваційного потенціалу і потенціалу країни.

Аналіз останніх наукових досліджень. Вирішенню теоретичних і методологічних питань інноваційно-інвестиційної діяльності присвятили свої праці відомі вчені: Л.Л. Антонюк, А.М. Поручник, В.С. Савчук [2], І.О. Бланк [3], О.О. Бондаренко [4], В.М. Гончаров, О.А. Горова [5], А. Денисюк [7; 8], С.В. Курило [11], В.В. Ковальов [10], Е.А. Мірошниченко [12], О.В. Половян, В.В. Стиров [14], Л.І. Федуллова [21], Г.М. Филюк [22]. Більшість науковців сходяться на думці, що саме впровадження інновацій в промислове виробництво на сучасному етапі стає усе більш важливим у зв'язку із стрімкою глобалізацією світового господарства і інтеграцією України в систему

міжнародного розподілу праці. Але залишається багато невирішених питань, які потребують доопрацювання.

Метою роботи є дослідження інноваційного розвитку економіки України в умовах глобалізаційних перетворень та виявлення основних проблем її низької інноваційної активності.

Викладення основного матеріалу дослідження. Для України, перед якою поставлено стратегічне завдання модернізації національного господарства і більш ефективного включення у світову економіку, пріоритетними визнаються науково і економічно обґрунтовані напрямки інноваційної діяльності, що спрямовані на забезпечення економічної безпеки держави, створення високотехнологічної конкуренто-спроможної екологічно чистої продукції, надання високоякісних послуг та збільшення експортного потенціалу держави з ефективним використанням вітчизняних та світових науково-технічних досягнень [1]. Проте жодне з поставлених завдань не може бути виконано без інвестицій у реальний сектор економіки, які повністю спрямовуються на збільшення реального капіталу, тобто інвестицій в основні фонди на приріст матеріально-виробничих запасів. Розвиток реального сектора та можливості структурних зрушень у процесах розширеного відтворення в напрямі покращення розвитку високотехнологічних галузей, інформаційних технологій значною мірою залежать від ефективності реалізації механізму інвестиційного забезпечення інноваційних процесів на промислових підприємствах.

Інтелектуальна власність ще не зайняла гідного положення у економіці країни і реалізується неефективно. Кількість промислових підприємств, що впроваджували нові технологічні процеси у 2012 році зросла на 43,8% у порівнянні з 2000 роком, з 416 одиниць у 2000 році до 598 одиниць 2012 році. Щодо кількості підприємств, які освоювали виробництво інноваційної продукції, то їх кількість зменшилася майже у 2 рази. Кількість підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію протягом періоду також мала тенденцію до зменшення. Так у 2000 році вона становила 1352 одиниці, а у 2012 році – 1037 одиниці [17, с. 343; 20, с.314].

Незважаючи на негативні тенденції щодо зменшення кількості промислових підприємств, що впроваджували інновації, відсоток інноваційно-активних промислових підприємств у загальній їх кількості має тенденцію до незначного збільшення. У 2007 році цей показник складав 14,2%, а у 2012 році він зріс на 3,2% та склав 17,4%. Зростання

головним чином відбулося за рахунок збільшення відсотку інноваційно активних підприємств у переробній промисловості. У структурі цих підприємств промисловості їх частка у переробній промисловості становила 15,7% (2007 р.), а у 2012 р. відбулося збільшення на 2,9% і становило 18,6% (рис.1) [19, с.323; 20, с.314].

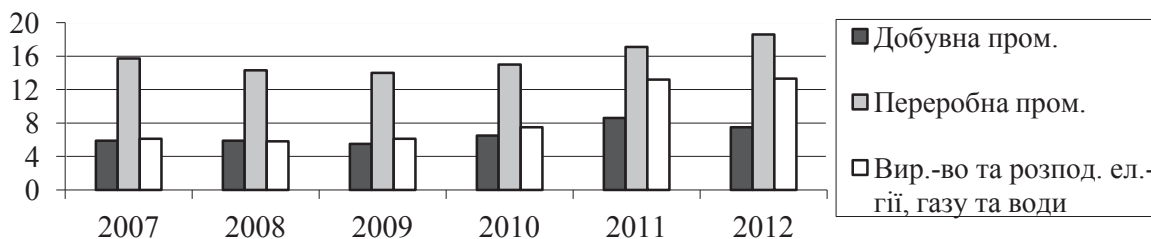

Рис. 1. Динаміка інноваційно-активних промислових підприємств у загальній кількості промислових підприємств за видами економічної діяльності за період 2007-2012 рр., %

Інвестиції є основою для розвитку підприємств, окремих галузей і економіки в цілому. Завдяки їм відбувається технічне переоснащення підприємств, удосконалюється продукція, здійснюється науково-дослідна робота – на рівні підприємства, на рівні держави – поліпшується її інвестиційний клімат, підвищуються показники конкурентоспроможності економіки в цілому.

Розглянемо динаміку зміни обсягів капітальних інвестицій в економіку країни за останні десять років (рис.2) [16, с. 300; 17, с. 343; 18, с. 295; 20, с.195].

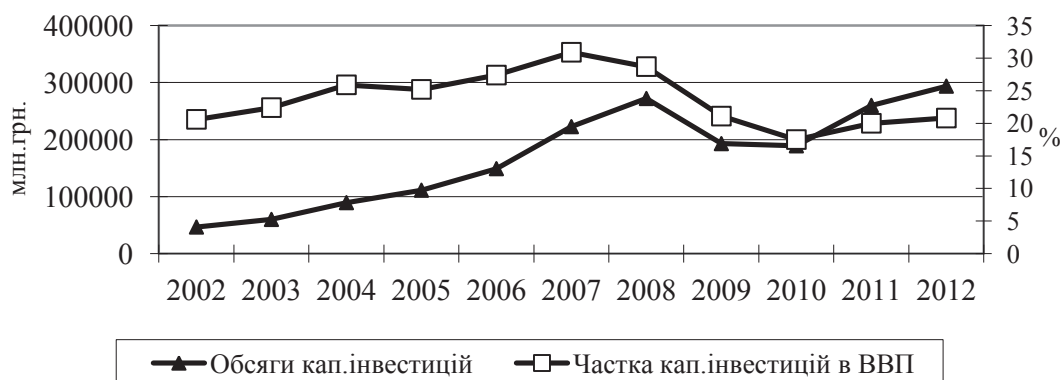

Рис. 2. Динаміка зміни обсягів капітальних інвестицій в економіку України за період 2002-2012 рр., млн. грн.

В Україні інвестування в економіку за період 2002–2012 рр. відбувалось неритмічно. Внаслідок світової фінансової кризи відзначився різкий спад обсягів інвестицій у економіку країни у 2010 р.. Проте обсяги капітальних інвестицій 2010 р. по відношенню до 2002 р. були більшими в 4 рази (на 142498 млн. грн.). Період 2010-2012 рр. відзначився зростанням обсягів інвестицій у промисловість. В 2012 році

обсяги інвестицій у основний капітал по відношенню до 2002 року збільшилися на 247129 млн.грн. або у 6,3 рази та склали 293692 млн.грн.

Проте за зростання обсягів капітальних інвестицій в економіку України їх частка у ВВП за останні десять років лишалася незначною. Найменшою частка капітальних інвестицій в ВВП була у 2010 році та становила 17,5%, що на 3,1% менше від показника 2002 року (20,6%). Період 2010-2012 рр. відзначився незначним підвищенням показника. Так у 2012 р. частка інвестицій у ВВП склала 20,8%, що лише на 0,2% є більшим від значення цього показника у 2002 р. [19, с.30; 20, с.30].

За видами промислової діяльності інвестиції в основний капітал в промисловість станом на 2012 рік розподілені наступним чином: частка інвестицій у добувну промисловість становить 30,6% при чому поступово зростає, у переробну – 42% , у виробництво та розподілення електроенергії, газу та води – 27,4% (рис. 3) [20, с.198; 18, с.295; 17, с. 343].

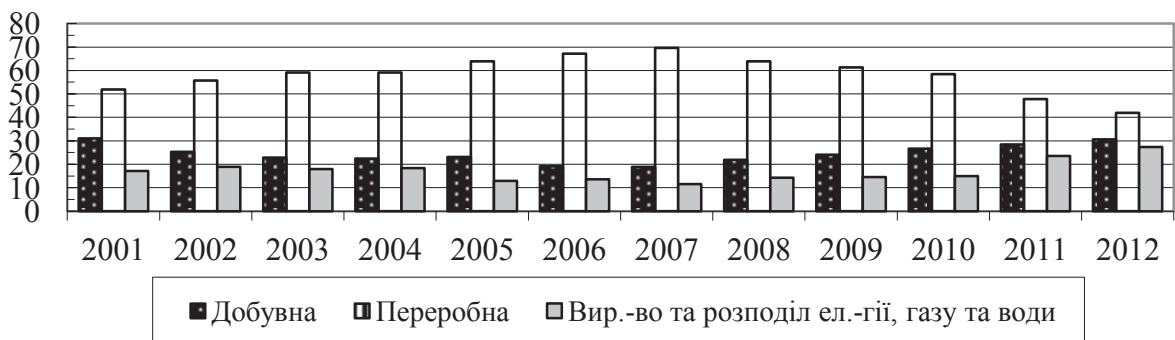

Рис. 3. Частка інвестицій в основний капітал за видами промислової діяльності за період 2001-2012 рр., %

Аналіз структури інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування показав, що у 2012 році найбільшу частку інвестицій в основний капітал у загальній структурі займає приватний сектор інвестування – 89,4%. Частка інвестицій в основний капітал за рахунок коштів бюджету становила у 2012 році 8,9%, коли частка інвестицій за рахунок коштів іноземних інвесторів становила всього 1,7% [20, с. 194].

Про низький рівень інвестиційної привабливості економіки України свідчать дані, опубліковані виданням «Wall Street Journal» та фондом «Heritage», які розрахували індекс економічної свободи для 186 країн світу. Так, в індексі 2014 року економіка України посіла 155 місце, увійшовши до групи країн нижчої категорії репресивних економік з показником індексу 49,3 бали [15].

При розрахунку індексу економічної свободи чільне місце посідає індекс свободи інвестицій, який у 2014 році для України склав 20,0 балів, за середньосвітового рівня у 49,3 бали. Причинами низького рівня

свободи інвестицій експерти визнають складність і суперечливість українського законодавства, що регулює інвестиційну діяльність, нерівність умов для українських та іноземних інвесторів та слабкий правовий захист інвесторів, непрозорий приватизаційний процес та інші причини, що обмежують легкість інвестування коштів в Україну [15].

Оскільки основою побудови дієвої інноваційно-інвестиційної моделі економіки країни є впровадження інвестицій саме в інновації, доцільно розглянути структуру розподілу обсягу фінансування інноваційної діяльності в промисловості (рис.4) [19, с. 324; 20, с. 315].

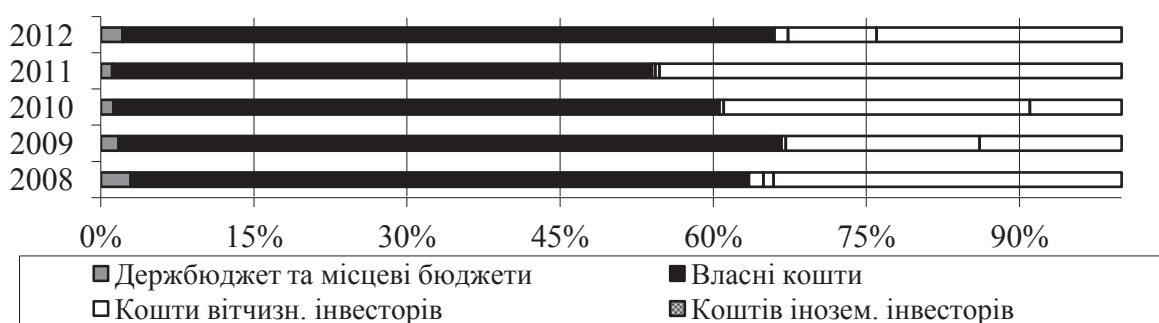

Рис. 4. Структура розподілу обсягу фінансування інноваційної діяльності в промисловості України за період 2008-2012 рр.,%

Аналіз структури розподілу обсягу фінансування інноваційної діяльності у промисловості показав, що основним джерелом фінансування є власні кошти підприємств. Якщо у 2008 році частка фінансування за рахунок власних коштів підприємств складала 60,6%, то у 2012 вона становила 63,9%, що є на 3,3% більшим. Частка фінансування інноваційної діяльності в промисловості коштом іноземних інвесторів мала значні обсяги у 2009-2010рр. Так у 2008 році вона становила всього 1%, проте вже у 2010 році вона досягла 30%. У 2011 році частка фінансування інноваційної діяльності в промисловості коштом іноземних інвесторів значно зменшилася та склала 0,4%, проте у 2012 році вона знову зросла до 8,7%. В цілому фінансування за рахунок іноземних інвесторів в Україні є нестабільним.

Щодо інших джерел фінансування інноваційної діяльності в промисловості, то тут показники протягом 2008-2011 рр. мали тенденцію до зменшення. Так фінансування за рахунок державного бюджету у 2008 році становило 2,8%, а до 2012 року зменшилося на 0,8% та складало 2%. Частка фінансування за рахунок місцевих бюджетів протягом 2008-2012 рр. лишалася беззмінною та становила 0,1% загального обсягу. Частка фінансування за рахунок коштів вітчизняних інвесторів за період 2008-2012 рр. у середньому становила

0,73%, а у 2012 році склала 1,3% загального обсягу фінансування інноваційної діяльності в промисловості.

Успішність економіки країни тісно пов'язана, як з наявністю умов для втілення інноваційного потенціалу, так і зі здатністю ефективно використати ресурси та отримати практичні результати. Аналіз щорічного дослідження за методикою міжнародної бізнес-школи INSEAD «Глобальний індекс інновацій» показав, що в Україні за досить високого рівня наявних ресурсів та умов для проведення інновацій, досягнуті науково практичні результати здійснення інновацій є досить невеликими, що значною мірою спричинено низьким рівнем складової під-індексу «фактична реалізація інноваційного потенціалу в процесі практичної діяльності» (рис.5) [23; 24; 25].

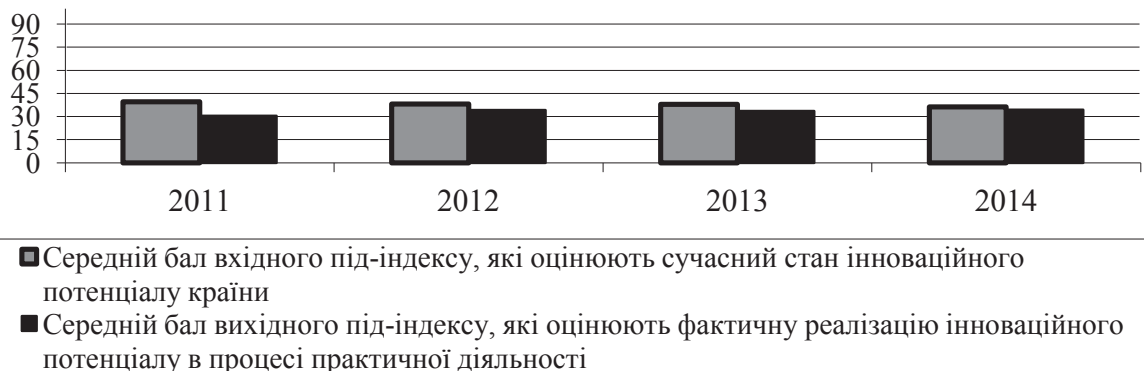

Рис. 5. Глобальний індекс інновацій у розрізі під-індексів

Підсумковий глобальний індекс інновацій являє собою співвідношення витрат і ефекту, що дозволяє об'єктивно оцінити ефективність зусиль з розвитку інновацій в тій чи іншій країні. Так, за останні роки для України підсумковий глобальний індекс інновацій лишився на досить низькому рівні, про що свідчать дані табл.1 [23; 24; 25].

Таблиця 1. Глобальний індекс інновацій для України за період 2011-2014 рр.

Показник	2011	2012	2013	2014
Бал (1-100)	35,01	36,1	35,8	36,3
Місце	60 зі 125	63 зі 141	71 зі 142	63 зі 143

У межах зміни напрямку економічного розвитку в бік його забезпечення на інноваційній основі, економіка знань (освіта та наука, дослідження та впровадження їх результатів) відіграють рішучу роль, зростає інтелектуальна інноваційна складова виробничого процесу, широкомасштабне уведення в господарській обіг об'єктів наукових досліджень постає найважливішою ознакою інноваційного рівня розвитку економіки.

Про здатність економіки України створювати, приймати і поширювати знання, а отже і готовність країни до переходу на модель розвитку, заснованої на знаннях, говорить Індекс економіки знань. Так, у 2012 році Україна посіла 56 місце за індексом економіки знань зі 144 країн, що свідчить про недостатню ефективність використання країною знань в цілях її економічного і суспільного розвитку, а також про погану здатність країни створювати, приймати і поширювати знання.

Аналіз складових індексу показав, що за досить високого рівня освіченості населення і наявності у нього стійких навичок створення, розповсюдження і використання знань (8,26 бали) умови, в яких розвиваються економіка і суспільство в цілому, якість регулювання, здатність суспільства та його інститутів до ефективного використання існуючого і створенню нового знання (3,95 бали) є критично низькими. Крім того, в Україні немає належного рівня розвитку інформаційної та комунікаційної інфраструктури, яка сприяла б ефективному розповсюдженню і переробці інформації (4,96 бали), а рівень розвитку національної інноваційної системи, що включає організації, які сприймають і адаптують глобальне знання для місцевих потреб, а також створюють нове знання і засновані на ньому нові технології мають також досить низький рівень (5,76 бали) [13].

Найважливішим завданням, яке сьогодні постає не тільки перед державою, а й перед усіма суб'єктами господарювання є забезпечення інноваційного типу економічного розвитку. Він має бути заснований на побудові інноваційної моделі розвитку економіки, що передбачатиме постійну розробку та ефективне опанування в оптимальних масштабах науково-технічних нововведень (інновацій), нових технологій, видів продукції, організаційних рішень в поєднанні із висуванням на перший план факторів інтелекту, інформатизації, науково-технологічних інновацій, культури, екологічної та соціальної рівноваги, підвищенням ролі нематеріальних активів в інтенсифікації інноваційної діяльності, розвитком інформаційних технологій, глобалізацією інноваційних процесів через трансферт технологій в процесі еволюції від індустриально-орієнтованої економіки до економіки, що заснована на знаннях [6, с.125].

Завдання з формування інноваційної системи нового типу, яка б забезпечила конкурентоспроможність вітчизняної економіки на основі використання вітчизняного наукового потенціалу і технологій було покладено на Стратегію інноваційного розвитку України на 2009 – 2018 роки та на період до 2039 року. Поглиблення цієї стратегії знайшло

відображення у проекті «Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів» [9]. Остання являє собою комплексну модель інноваційного розвитку України на основі чітко визначених стратегічних пріоритетів та ключових заходів, в якій закладені такі основні пріоритети: адаптація інноваційної системи України до умов глобалізації та підвищення її конкурентоспроможності; переорієнтація системи продукування інновацій на ринковий попит і споживача; створення привабливих умов для творців інновацій, стимулювання інноваційної активності підприємництва; системний підхід в управлінні інноваційним розвитком, інформатизація суспільства.

Проте сьогодні стратегії інноваційного розвитку мають суто теоретичний характер, основні заходи до виконання поставлених завдань є недостатньо обґрунтованими. Поставлені задачі та методи їх досягнення не мають жодної конкретики, не визначені і джерела фінансування. Між поставленими завданнями та механізмами їх досягнення слабо прослідковується причинно-наслідкові зв'язки.

Висновки. Аналіз інноваційно-інвестиційної діяльності засвідчують неготовність економіки України до адекватної відповіді як на зовнішні, так і на внутрішні виклики та загрози. Зростає відрив національної економіки України від економік розвинених країн світу за сукупною продуктивністю всіх факторів виробництва та відповідно за рівнем та якістю життя.

За дослідженнями міжнародної бізнес-школи INSEAD «Глобальний індекс інновацій» глобальний індекс інновацій для України за останні чотири роки не був вищим за 36,3 бали (у 2014 р.) зі 100 балів можливих.

Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації станом на 2012 рік складає 17,4% від загальної кількості промислових підприємств.

Рівень інвестицій, які є основою для розвитку підприємств, окремих галузей і економіки в цілому, протягом багатьох років лишається на низькому рівні. Частка інвестицій в основний капітал за рахунок коштів бюджету становила у 2012 році 8,9%, іноземних інвесторів – 1,7%, власні кошти підприємств – 89,4%. Негативним є і той факт, що головна частина інвестування інноваційної діяльності проводиться власним коштом підприємств (60,4% в середньому).

Низьку інвестиційна привабливість економіки України підтверджують дослідження видання «Wall Street Journal» та фонду «Heritage», згідно з яким в індексі економічної свободи 2014 року

економіка України посіла 155 місце зі 186 країн світу. За індексом економіки знань у 2012 році Україна посіла 56 місце зі 144 країн це також засвідчує недостатню ефективність використання країною знань в цілях її сталого розвитку, а також про погану здатність країни створювати, приймати і поширювати інновації.

Аналіз стратегій інноваційного розвитку України показує, що всі вони мають суто теоретичний характер. Відсутність чіткого бачення пріоритетів призводить до того, що практично жодна програма сьогодні не виконується відповідно до поставлених завдань. Щоб забезпечити економічний розвиток і вихід на міжнародні ринки конкурентоздатної продукції держава повинна брати участь у цьому процесі і в перше чергу через державні замовлення та залучення інвестицій. Це дозволить сформулювати цільові проекти з розвитку стратегічних галузей і підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» / ВРУ: від 08.09.2011, № 3715–VI
2. Антонюк Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: Монографія. – К.: КНЕУ, 2003. – 394 с.
3. Бланк И.А., Инвестиционный менеджмент: Учебный курс. – К., Эльга-Н, Ника-Центр. 2001. – 448 с.
4. Бондаренко О.О. Оптимізація інвестиційного забезпечення інноваційної складової економічного зростання в Україні : автореф. дис. ... канд. ек. наук: 08.02.02 / О.О. Бондаренко – Суми, 2000. – 19 с.
5. Гончаров В.М., Горова О.А., Розвиток інвестиційної діяльності промислового підприємства// Культура народів Причорномор'я. – 2009. – № 171.– С.120–122
6. Гребенкин С. С. Интеллектуальная собственность / [С. С. Гребенкин, Е. А. Булат, Ю.Ф.Булгаков та ін.]; под ред. С. С. Гребенкина.–Донецк :РВВ ДонІЗТ, 2005. – 199 с.
7. Денисюк В А. Високі технології і високонаукоємні галузі – ключові напрями в інноваційному розвитку // Економіст. 2004. – №5 – С.76–81
8. Денисюк В А., Провідна та організаційна роль влади в інноваційному розвитку // Інтеллектуальна власність. – 2004. –№ 9. – С 7–12; №11, – С.3–10;
9. Державне агентство України з інвестицій та розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.in.gov.ua/>
10. Ковальов В.В. Фактори економічного зростання / В.В.Ковальов // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/konfer27/201.pdf> 2010

11. Курило С.В., Інвестиційна політика, її сутність і роль у сучасних умовах // Економіка та підприємництво. – 2009. – №2 – С.109 –111
12. Мірошніченко Е.А., Інвестиції як одна зі складових інвестиційного розвитку підприємства// Економіка та підприємництво. – 2008. – №4.С.129 – 134
13. Офіційний сайт Всесвітнього банку // Дослідження Індекс економіки знань 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://info.worldbank.org/etools/kam2/KAM_page5.asp
14. Половян О. В., Стиров В. В., Концепція інвестиційної політики сталого розвитку//Економіка та право, м. Донецьк. – 2010.– №3.– С.141–147
15. Рейтинг країн за індексом економічної свободи Heritage Foundation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.heritage.org/index/explore.aspx?view=byregion-country-year>
16. Статистичний щорічник Дніпропетровської області за 2006 рік/ Головне управління статистики у Дніпропетровській обл, 2007; ред. О.М. Шпильової – К.:Гол. управління статистики в Дніпропетровській обл., 2007. – 514 с.
17. Статистичний щорічник України за 2005 рік / Держ. ком. Статистики України; ред. О. Г. Осауленка . – К.: «Консультант», 2006. – 576 с.
18. Статистичний щорічник України за 2010 рік / Держ. ком. статистики України; ред. О. Г. Осауленка . – К.: ТОВ «Август Трейд», 2011. – 571 с.
19. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Держ. ком. статистики України; ред. О. Г. Осауленка .- К.: ТОВ «Август-трейд», 2012 - 559 с.
20. Статистичний щорічник України за 2012 рік / Держ. служба статистики України; ред. О. Г. Осауленка .- К.: ТОВ «Август-трейд», 2013 - 551 с.
21. Федулова Л. Концептуальна модель інноваційної стратегії України / Л. Федулова // Економіка і прогнозування. – 2012. – № 1. – С. 87–100.
22. Філюк Г.М., Інвестиційна складова в інноваційній системі України // Банківська справа. –2008. –№1. – С,43–51
23. The Global Innovation Index 2011 // The Human Factor in Innovation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/gii-2011_report.pdf
24. The Global Innovation Index 2013 // The Human Factor in Innovation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/economics/gii/gii_2013.pdf
25. The Global Innovation Index 2014 // The Human Factor in Innovation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globalinnovationindex.org/content.aspx?page=gii-full-report-2014>